

Демократия кечээ жана бүгүн

Карлыгач Нурманбетова

Мазмуну:

- ▶ 1-сессия. Демократия жана Либералдуу демократия
- ▶ 2-сессия. Демократия эмне үчүн төмөн түшүп баратат?
- ▶ Брейк
- ▶ 3-сессия. Демократиянын деңгээлин өлчөө тармагындагы жаңы изилдөөлөр
- ▶ Талкуулар (суроолор жана жооптор)
- ▶ Тапшырма

Лэрри Даймонд

Фрэнсис Фукуяма

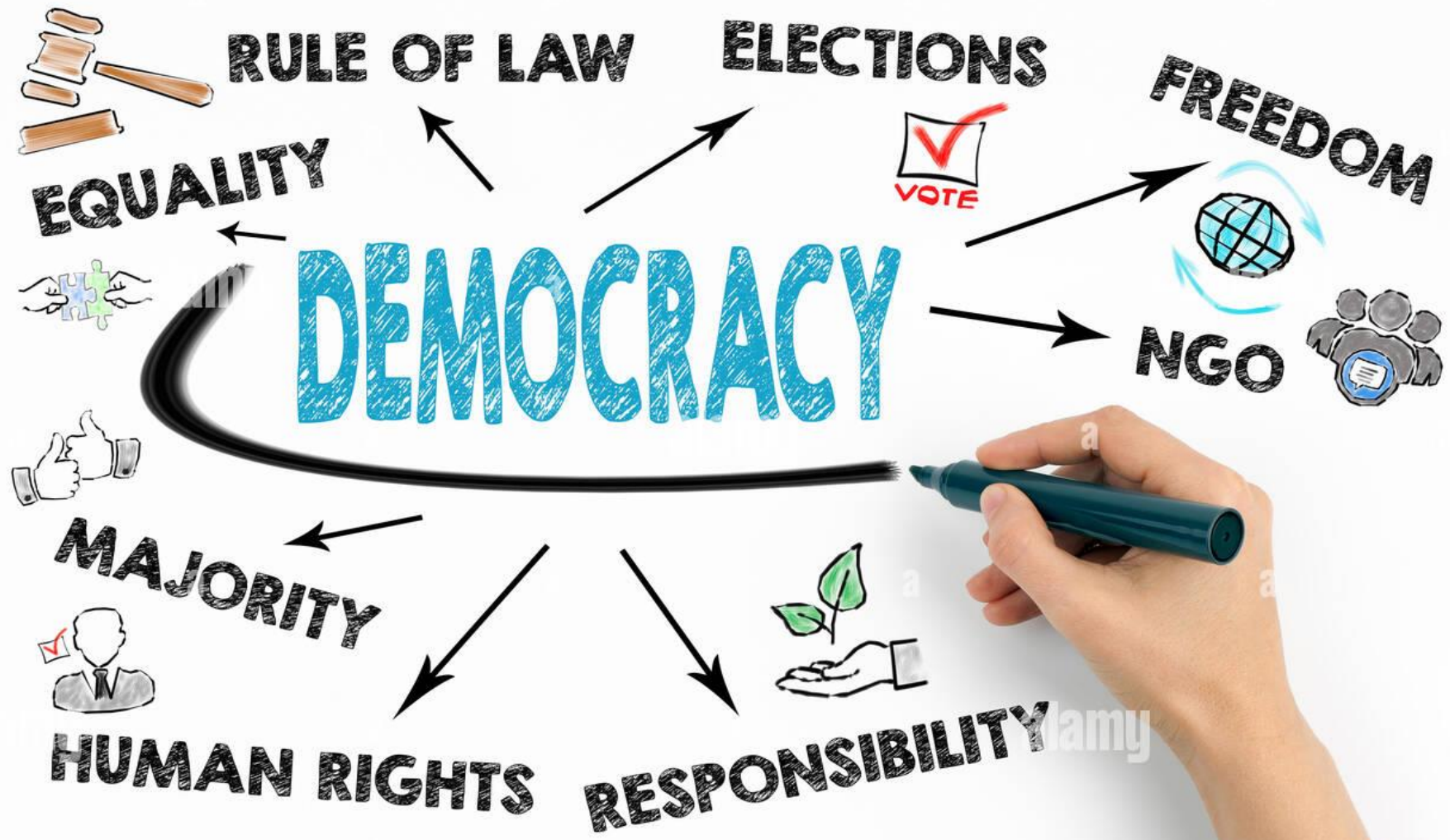
- ▶ *Келгиле жазабыз, сиз үчүн демократия деген эмнени билдирет?*

Демократия

- ▶ Демократия - бул эл өз лидерлерин үзгүлтүксүз, эркин жана таза шайлоодо тандап, алмаштыра ала турган башкаруу системасы.

Демократиянын түрлөрү

ВИДЫ ДЕМОКРАТИИ

ПРЯМАЯ

непосредственное участие
граждан в управлении

местное самоуправление

ПЛЕБИСЦИТНАЯ

выражение
согласия/несогласия с
предлагаемым решением

референдум, прямое
голосование, всенародное
обсуждение

ПРЕДСТАВИТЕЛЬНАЯ

опосредованное участие в
принятии решений через
представителей

работа президента,
парламента и других
выборных органов

Өкүлчүлүктүү
демократия

```
graph TD; A[Өкүлчүлүктүү демократия] --> B[Либералдуу]; A --> C[Либералдуу эмес]; A --> D[Электоралдуу]; A --> E[Парламенттик];
```

Либералдуу

Либералдуу
эмес

Электоралдуу

Парламенттик

- ▶ Жаңы Зеландия дүйнөдө биринчилерден болуп 1893-жылы жалпы шайлоо укугун киргизген, бирок бул жерде да аялдарга 1919-жылга чейин парламентке талапкер болуу укугу берилген эмес.
- ▶ Сауд Арабиясы аялдарга добуш берүү укугун 2011-жылы гана берген.

Демократия дайыма эле иштебейт

- ▶ *Эч ким жакшы жаран болуп төрөлбөйт, бир дагы улут демократиялуу болуп жаралбайт. Тескерисинче, экөө тең өмүр бою өнүгүп келе жаткан процесстер. Жаштар төрөлгөндөн баштап процесске кошулушу керек.*

Кофи Аннан

Стабилдүү демократия

Ак ниеттүү
мамлекеттик
башкаруу

Эффективдүү
иштөө

Легитимдүүлүк

▶ Адамдар демократияга ишениши
керек

- ▶ Эркин жана акыйкат шайлоолор
- ▶ Мыйзамдын үстөмдүгү

- ▶ ***“Бизде сөз эркиндиги бар, болгону андан кийин эркиндик жок”***

Демократия булар болгондо болушу мүмкүн:

- ▶ Ойду эркин айтуу
- ▶ Жыйындардын эркиндиги
- ▶ Мониторинг / байкоо жүргүзүү эркиндү
- ▶ Алдыга умтулуу эркиндиги

Либералдык демократия

- ▶ *“Либералдык демократия - бул эркин жана таза шайлоолор менен гана эмес, мыйзам үстөмдүгү, бийликти бөлүштүрүү жана негизги эркиндиктерди: жыйындардын, дин жана менчик эркиндиктерин коргоо менен мүнөздөлгөн саясий система”.*

Ф. Закария

- ▶ Либералдык демократия-бул жөн эле добуш берүү процесси эмес, андан чоң нерсе.
- ▶ Бул негизги эркиндиктерди күчтүү коргоо.

- ▶ Либералдык демократияда кооз жасалган конституция маанилүү эмес, а өз укуктарынын бузулушуна чыдабаган эркин, маалыматтуу, принципалдуу жарандар маанилүү

Либералдык демократиянын компоненттери

Эркиндик:

- ▶ Сөздөр
- ▶ Басма сөз (басылмалар жана трансляция)
- ▶ Ассоциациялар
- ▶ Жыйындар жана тынчтык протесттери
- ▶ Кыймылдар
- ▶ Ойлор жана ишенимдер
- ▶ Диндер жана диний иштер
- ▶ Тилдер, иденттүүлүк, өзүн көрсөтүү маданияты

Либералдык демократиянын компоненттери

Булардан эркин болуу:

- ▶ Кыйноолордон
- ▶ Негизсиз тинтүүлөрдөн жана камоолордон
- ▶ Коррупциялык талаптардан жана таңуулоолордон
- ▶ Мамлекеттик жана мамлекеттик эмес субъектилер тарабынан зомбулуктан жана мажбурлоодон

8 өлчөм

- ▶ Мыйзамдын үстөмдүгү
- ▶ Катышуу
- ▶ Атаандаштык
- ▶ Вертикалдык отчеттуулук
- ▶ Горизонталдык отчеттуулук
- ▶ Эркиндик (саясий, жарандык, социалдык)
- ▶ Жооптуулук (жарандардын суроо-талабына)
- ▶ Теңчилик

Либералдык демократия: Мыйзамдын үстөмдүгү

- ▶ Жарандардын укугун коргойт, тартипти сактайт жана өкмөттүн бийлигин чектейт
- ▶ Бардык жарандар мыйзам алдында бирдей
- ▶ Эч ким мыйзамдан жогору боло албайт
- ▶ Өкмөттүн бийлиги чектелген; бир дагы аткаминер ушул укуктук жана конституциялык чектөөлөрдү буза албайт
- ▶ Соттор түзүлүшү жана иш жүзүндө көз карандысыз

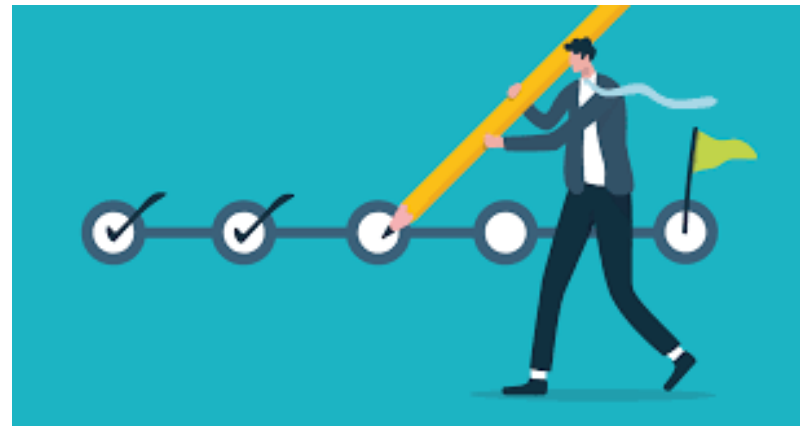

Либералдык демократия: Мыйзамдын үстөмдүгү

- ▶ Сизге каршы айыптоону билүүгө укук, күнөөсүздүк презумпциясы
- ▶ Акыйкат, тез жана ачык соттук териштирүүгө укук
- ▶ Эч ким кыйноолорго же ырайымсыз, катаал мамилеге дуушар болбошу керек

Либералдык демократия: Горизонталдык отчеттуулук

- ▶ Бийлик бир нече көз карандысыз бутактардын жана мамлекеттик органдардын ортосунда бөлүштүрүлөт жана таратылат (токтотуу жана теңдештирүү системасы)
- ▶ Аткаруу бийлиги чектелген жана көз карандысыз мыйзам чыгаруу органы, сот жана башка институттар тарабынан кармалып турат
- ▶ Коррупция менен күрөшүү жана бийликтин кызматтан кыянаттык менен пайдалануусуна мониторинг жасоочу көз карандысыз мекемелер

Либералдык демократия: Атаандаштык

- ▶ Парламентте олуттуу өкүлчүлүккө ээ жана улуттук өкмөттү көзөмөлдөөгө олуттуу мүмкүнчүлүктөрү бар кеминде эки саясий партия
- ▶ Жаңы саясий партиялардын кирүүсү үчүн төмөнкү барьерлер
- ▶ Шайлоо округдарын бурмалоонун жоктугу (көз карандысыз комиссия)
- ▶ Бардыгы үчүн ЖМКга ачык, акыйкат жеткиликтүүлүк

Либералдык демократия: Атаандаштык

- ▶ Бийликтеги партияны кайра шайланышы үчүн мамлекеттик ресурстардын чектелүүсү же пайдалануунун жоктугу
- ▶ Шайлоолордо добуштарды сатып алуу же башка бурмалоолор такыр эле жок
- ▶ Партияларды жана кампанияларды каржылоого тең салмакталган жеткиликтүүлүк
- ▶ Электоралдык кезектешүү (бийликтеги партиялар утулушат)

Либералдык демократия: жарандык плюрализм

- ▶ Көптөгөн бейөкмөт уюмдар жана кызыкчылыктuu топтор коомдогу кызыкчылыктардын жана баалуулуктардын кеңири спектрин билдирет
- ▶ Бейөкмөт уюмдар жана аналитикалык борборлор саясий процесстерге көз салып, кыянатчылыктарды ашкерелеп, саясий реформаларды жүргүзүүгө лобби жасашат
- ▶ Маалыматтын альтернативдик булактары: мамлекеттик көзөмөлгө көз карандысыз ЖМКдагы ар кандай маалымат булактарына коомчулуктун жеткиликтүүлүгү
- ▶ Чектелген мамлекеттик менчик жана ЖМКны жөнгө салуу
- ▶ Көз карандысыз коомдук көрсөтүү

Либералдык демократия: Вертикалдык отчеттуулук

- ▶ Мамлекеттик кызматкерлер өз жарандарынын алдында отчет беришет
- ▶ Шайланган талапкерлер начар иштегени үчүн кызматынан кетишет

Либералдык демократия: Катышуу

Граждане принимают активное участие в политике и создании государственной политики и решений

- ▶ Высокая явка избирателей
- ▶ Широкий общественный интерес и осведомленность о основных вопросах, поведении правительства и позиции партий по вопросам
- ▶ Высокий уровень членства и активное участие в организации гражданского общества (ОГО)
- ▶ Частные лица и организации гражданского общества подают петиции

Либералдык демократия: Теңчилик

- ▶ Жарандар салыштырмалуу бирдей саясий ресурска ээ, жок дегенде билим берүүдө, уюмдарда жана жарандык укуктарда
- ▶ Аялдар бир топ өкүлчүлүктөргө ээ (идеалында жарымы) министрлер кабинетинде, парламентте ж.б. өкүлчүлүктүү органдарда
- ▶ Экономикалык теңсиздик алар чоң топторду саясий добуштан жана күчтөн ажырата тургандай анчалык чоң эмес

Либералдык демократия: Теңчилик

- ▶ Этникалык азчылыктар парламентте, провинциалдык жана жергиликтүү мыйзам чыгаруу органдарында калктагы алардын үлүшүнө шайкеш берилген
- ▶ Өкмөт бардык жарандарга, агенттиктерге жана мекемелерге (анын ичинде сот бийлигине) алардын классына, аймагына, динине, этникалык таандыктыгына, жынысына, партиясына же ишенимине карабай бирдей мамиле кылат

Либералдык демократия: Жооптуулук

- ▶ Өкмөт жарандардын талаптарына жана артыкчылыктарына реакция кылат
- ▶ Өкмөт көпчүлүктүн артыкчылыктарынын так, ырааттуу жана негиздүү тең салмактуу билдирүүсүнө жооп иретинде өзүнүн саясатын өзгөртөт.
- ▶ Мамлекеттик саясат менен жарандардын артыкчылыктарынын жана каалоолорунун ортосунда олуттуу байланыш бар
- ▶ Жарандык кызыкчылыктын жана нааразылыктын олуттуу көрүнүштөрү коомдук күн тартибине кирүүгө жана мыйзам чыгаруу жана аткаруу бийликтеринин жооптуу.

Либералдык демократия: Жарандык маданият

- ▶ Атаандашуучу партиялар жана топтор
- ▶ Карама-каршы көз караштарга жана топторго сабырдуулук
- ▶ Мыйзамды карманган жана конституцияны сыйлаган
- ▶ Тынчтыкты жактаган жана зомбулукту четке каккан
- ▶ Компромисске барууга даярдык
- ▶ Демократиялуу эмес, системдүү эмес ишмерлер менен биригүүнү каалабаган

Либералдык демократия: Жарандык маданият

Жарандардын жана топтордун көпчүлүгү

- ▶ Демократиянын легитимдүүлүгүнө ишенет
- ▶ Конституциялык түзүлүшкө берилген
- ▶ Жаран катары өз укуктарын жана милдеттерин билишет
- ▶ Шайлоолордун жыйынтыгын сыйлашат
- ▶ Суроо беришет, бирок кадыр-баркты сыйлашат
- ▶ Сабырсыздык актыларын жана конституциялык ченемдердин бузулушун айыпташат

Либералдык демократия: Мамлекеттин эффективдүүлүгү

- ▶ Мамлекет мыйзамдуу бийликке ээ: мыйзамдарды чыгарып жана колдонууга, ресурстарды таап жана бөлүштүрүүгө укуктуу
- ▶ Мамлекет административдик бийликке ээ: кесипкөй меритократиялык, чынчыл жана саясий жактан нейтралдуу бюрократия жөнгө салууга, салык салууга, тартипти сактоого жана коомдук жыргалчылыктарды өндүрүүгө жөндөмдүү.

The Best and Worst Countries For Democracy

2021 Democracy Index score
(10 = full democracy, 0 = authoritarian regime)*

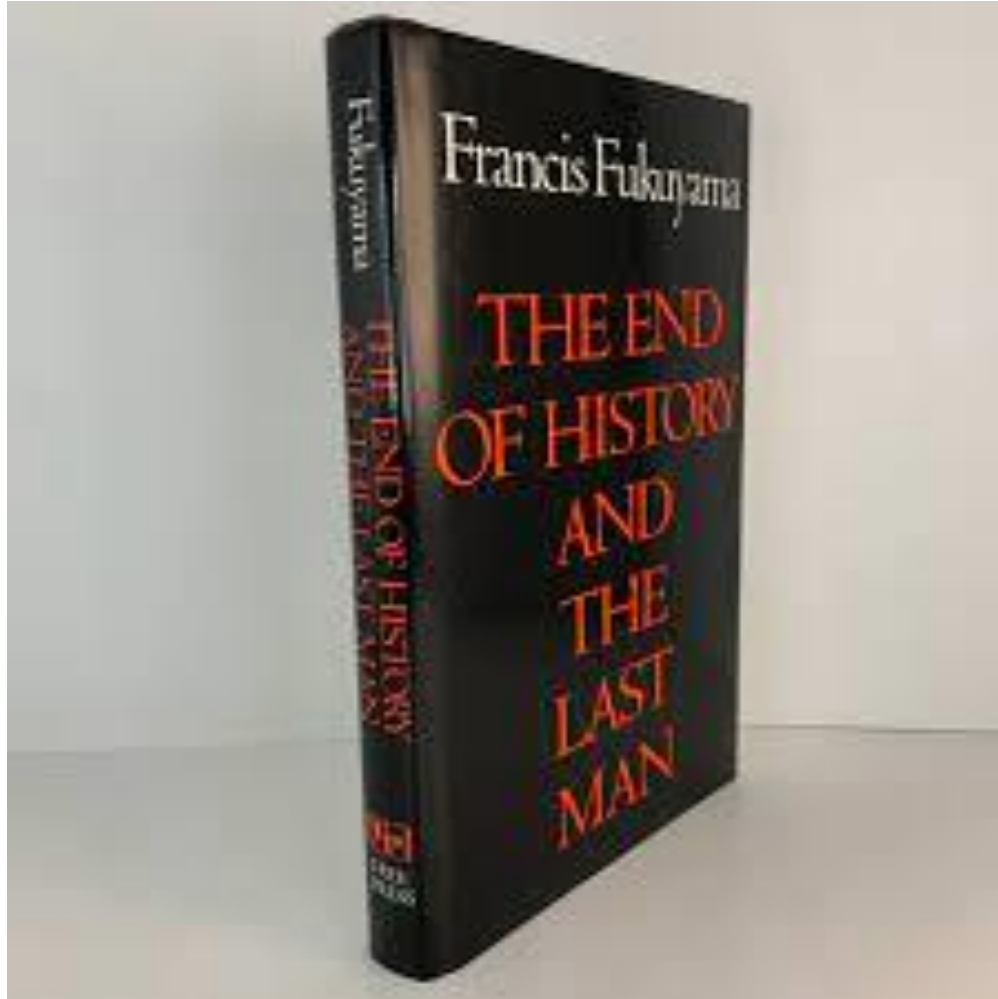
* Takes into account electoral process and pluralism, civil liberties, government functioning, political participation and political culture.

Source: Economist Intelligence Unit

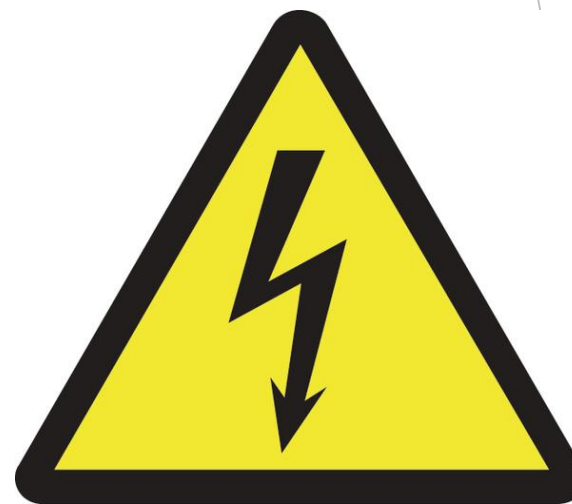
Самьюэль Хантингтон, Демократиянын үч толкуну

- ▶ 1-толкуну – 1828-жыл, ак америкалыктардын жарымына жакыны добуш берүү укугун алган учур (Батыш жана Чыгыш Европа, Канада, Австралия, Жаңы Зеландия жана Түштүк Американын 4 өлкөсү).
- ▶ 2-толкуну - 1933-жылдан кийин., Экинчи дүйнөлүк согушта Ок өлкөлөрүнүн жеңилүүсү. Биринчи чыныгы демократия Япония менен Түркияда киргизилип, андан ары Латын Америкасына тараган. Бирок ал кыска убакытка созулуп, 1962-жылы аяктаган.
- ▶ 3-толкун Португалиядагы гвоздика революциясы жана 1970-жылдардын аягында Испаниянын демократияга өтүшү менен башталган. Андан кийин 1980-жылдары Латын Америкасында, 1986-1988-жылдары Азия-Тынч океан чөлкөмүндө, Советтер Союзу кулагандан кийин Чыгыш Европада жана Сахаранын түштүгүндөгү Африкада тарыхый демократиялык кайра куруулар болгон.

- ▶ Кеңири жайылган коррупция
- ▶ Көптөгөн ызы-чуулуу паракорлук жаңжалдары
- ▶ Бийлигин кыянаттык менен пайдаланган Президенттер
- ▶ Жыйынтык бере албаган өкмөт (кирешелердин өсүшү кылмыштуулук деңгээлин азайтат)

- ▶ Начар башкаруу
- ▶ Экономика отурат
- ▶ Тартип сакталбайт
- ▶ Адамдар ишенимди жоготушат
- ▶ Согуштук экстремисттер башкарышат

Институттар бар, бирок иштебейт

Судьялар
калыс
эмес

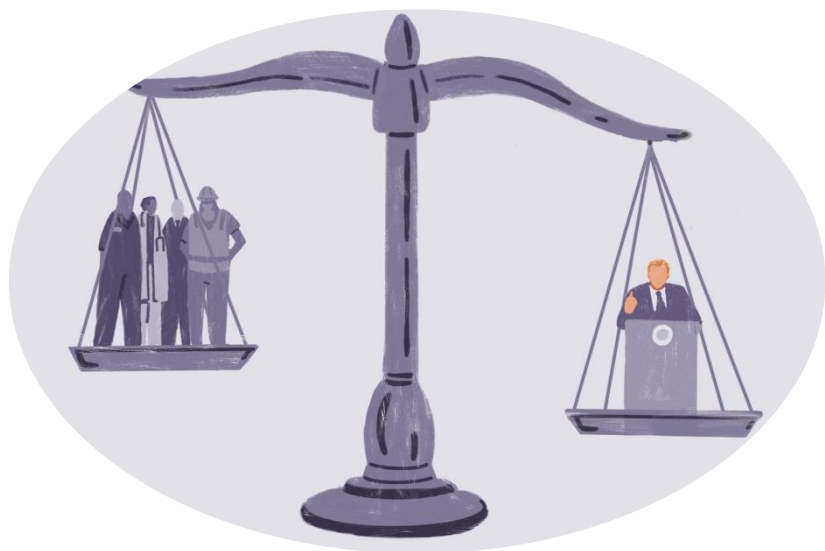
Жарандар
катышпай
т

Мыйзамчыл
ар
эффективд
үү мыйзам
чыгарышпа
йт

Мамлекет
кызматтар
ды
көрсөтпөй
т

Полиция
коргобойт

→ **ИШЕНИМ ЖОК**

- ▶ Токтотуу жана теңдештирүү (каршы салмак) тутуму жарандардын талабы менен гана келет

Популизм

- ▶ Анти элитардуу
- ▶ Анти институционалдуу
- ▶ Плебисцитардуу
- ▶ Плюрализмге карата катаал
- ▶ Улутчул

- ▶ Венесуэла
- ▶ Турция
- ▶ Боливия
- ▶ Венгрия
- ▶ Польша

5%

мирового
населения живет
в странах
с устойчивой
демократией

Источник: исследование "Индекс демократии", EIU

- ▶ *Келгиле, жазалы, демократиянын төмөндөшүн токтотуу үчүн эмне жасалышы керек, же кандай элементтер болушу керек?*

Демократиянын төмөндөшүн боюнча ыкмалар

- ▶ Түзүмдүк ыкма

Демократия үчүн жагымсыз түзүмдүк шарттар

Шайкеш келбеген институционалдык дизайн

- ▶ Оюнчуга багытталган ыкма

Жарандар: катуу кысым жана талаптар, саясий поляризация

Элиталар: демократияга чыккынчылык, көңүл калуу, туура эмес башкаруу, туура эмес эсеп

Хуан Линцтин оюнчуга багытталган ыкмасы

- ▶ Линц кризистик кырдаалдарга реакция кылуусуна жана кризистик кырдаалга кабылбоо үчүн саясий кандай күн тартибин түзө билген айрым институционалдык субъекттерге көңүл бурат. Негизги өзгөрүү алардын демократиялык институционалдык ченемдерге жана жол-жоболорго берилгендиги саналат.

Демократиялык лоялдуулук

- ▶ Линц үчүн демократиянын кыйрашына жол бербөөнүн ачкычы элитанын демократияга «лоялдуулугу» болуп саналат: Бийликке жетүүнүн жана аны ишке ашыруунун мыйзамдуу, демократиялуу каражаттарына ачык берилгендик, күч колдонуудан баш тартуу.

Демократиянын оң эместиги таасир берүүчү факторлор

- ▶ Өндүрүмдүүлүктүн эффективдүүлүгү: Социалдык жана экономикалык проблемаларды чечүүдөгү эффективдүүлү.
- ▶ Акылга сыярлык күн тартибин аныктоо: жаңы режимдер негизсиз күтүүлөрдү чакырбашы керек, алар чектелген бюджеттик жана саясий ресурстардын түбүнө жетишет

Демократиянын оң эместиги таасир берүүчү факторлор

- ▶ Саясий эффективдүүлүк: коррупция менен күрөшүү; тартипти сактоо; конституцияны, укуктарды, мыйзам үстөмдүгүн сыйлоо
- ▶ Эски (авторитардык) тартипке мамиле: легитимдүүлүк кризисинен кантип алыс болуу керек? Басмырлоо, өткөн доордун кылмышы үчүн жазалоо жана эски элитага жаңы системадан үлүш берүүдөгү карама-каршылыктарды кантип жеңүү керек?

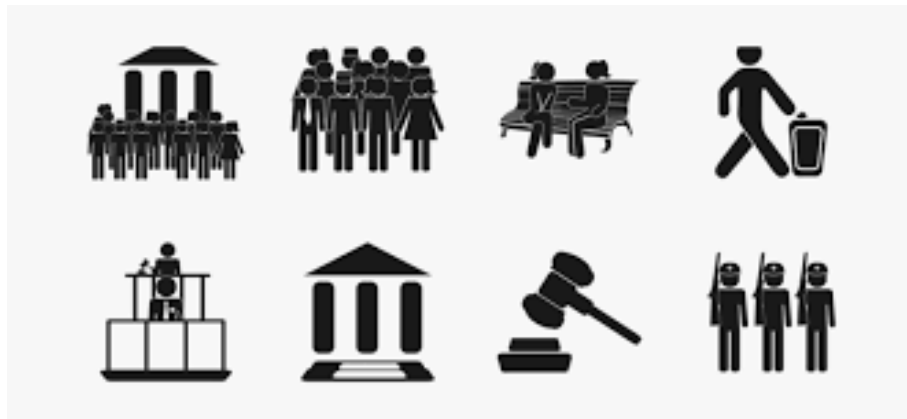
Хантингтондун ыкмасы

- ▶ Авторитардык мыйзам бузуучулардын чектелген санын куугунтуктоо
- ▶ Өткөн доор боюнча ашыкча келишпестиктен качуу, алар мамлекеттик төңкөрүш аракетине көкүтүп же башка лоялдуу же жарым лоялдуу күчтөрдү көкүтүшү мүмкүн.
- ▶ Эмне болуп өткөндүгү боюнча «толук жана калыс ачык отчет» талап кылуу
- ▶ Демократтардын салыштырмалуу бийлигин аман калган автократиялык күчтөргө салыштырмалуу реалдуу баалоо

Саясий институттар

- ▶ Созулган же кайталануучу саясий туңгуюктун шарттарынан качуу зарыл
- ▶ Бийлик концентрациясынын жекеликке өтүүсүнө жардам берген же жол берген шарттардан качуу зарыл
- ▶ «Поляризацияланган плюрализмден» качуу зарыл

Поляризацияланган плюрализм

- ▶ Идеологиялык жак боюнча поляризация (акыркы дистанция)
- ▶ Көп (5 жана андан көп) «актуалдуу» тараптар
- ▶ Келишпес оппозиция
- ▶ Системдүү эмес партиялар, жоопкерчисиз оппозиция

Поляризацияланган плюрализм

- ▶ Чечилгис проблемалар, системанын төмөнкү эффективдүүлүгү
- ▶ Өкмөттүн акча каражаты жетпеген, аткарылбас максаттарды коюу
- ▶ Саясий шал болуу (өкмөттү түзүүгө жөндөмсүздүк же өкмөттүн чечим кабыл алууга жөндөмсүздүгү)
- ▶ Күчтүү саясий поляризация (идеологиялык, этникалык)
- ▶ Шайлоолордогу алдамчылык жана/же курч талаштар
- ▶ Начар өкмөттү өзгөртүүгө жөндөмсүздүк же ар кандай партиялардан жана лидерлерден начар өкмөттөрдүн катары

Поляризацияланган плюрализм

- ▶ Саясий зомбулук, коомдук тартипке коркунучтар
- ▶ Легитимдүүлүктү жана бийликти жоготуу
- ▶ Ички тартипти сактоого армия тартылган
- ▶ Саясий партиялар зомбулукту айыптабайт жана аны кармашпайт («күчтүү» демократиялык партиялардын жоктугу партия – Бермео)
- ▶ Полиция жана сот системасын кошкондогу эффективдүү эместик же демократиялык институттардын бузулуусу

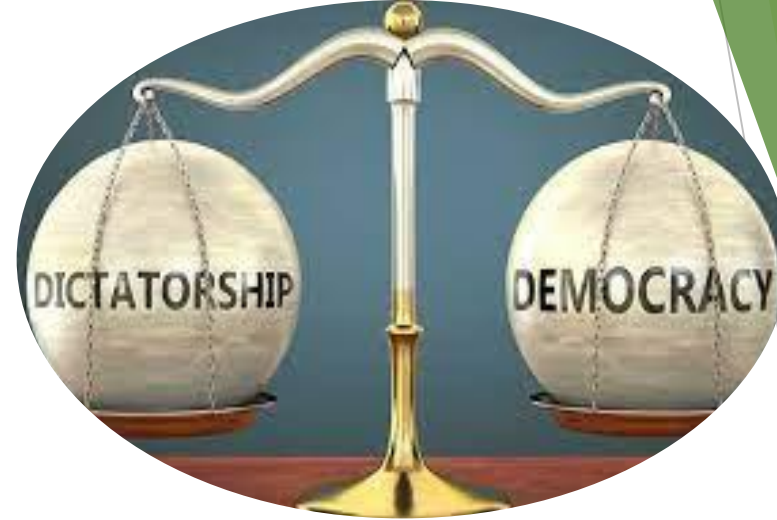
Демократия кантип аяктайт

- ▶ Кризиса абалы, чыңалган саясатташуу
- ▶ Өлкөнүн демократиялык институттарына калктын ишениминин жоголуусу
- ▶ «Бирдеме жасалыш керек эле» деген сезим
- ▶ Аскердик төңкөрүш
- ▶ Демократияга каршы партиянын басымдуулугу

Авторитаризм

- ▶ Оппозицияны бокочо көрсөтүү
- ▶ Соттордун көз карандысыздыгынын бузулушу
- ▶ ЖМКнын көз карандысыздыгына чабуул
- ▶ Бардык коомдук көрсөтүүгө көзөмөл
- ▶ Интернетке көзөмөл
- ▶ Жарандык коомдун башка элементтерин баш ийдирүү
- ▶ Бизнес-коомчулукту коркутуу
- ▶ Кландык капиталисттердин жаңы классынын байышы
- ▶ Мамлекеттик кызматтын жана коопсуздук аппаратынын үстүнөн саясий көзөмөл орнотуу
- ▶ Шайлоо жоболорунун жасалмаланышы
- ▶ Шайлоо өткөргөн органдын үстүнөн көзөмөл

демократия?

- ▶ Жол-жоболору
- ▶ Мазмуну
- ▶ Жыйынтыгы

The State of Democracy

Global Democracy Index rates,
by country/territory (2021)*

Full democracies

- 9.00-10.00
- 8.00-8.99

Flawed democracies

- 7.00-7.99
- 6.00-6.99

Hybrid regimes

- 5.00-5.99
- 4.00-4.99

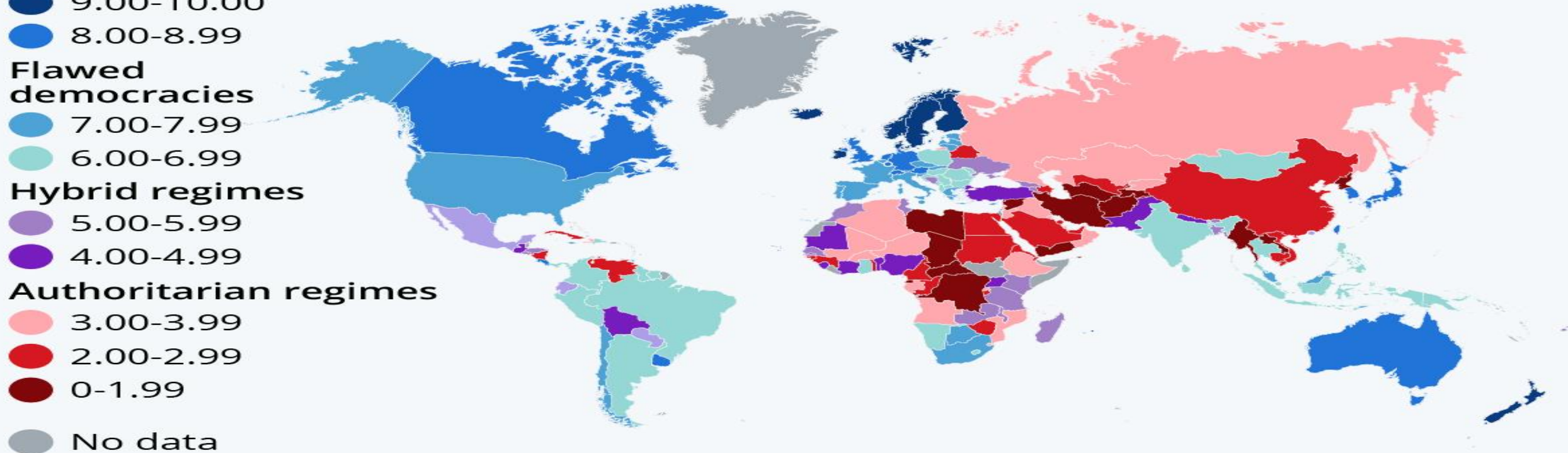
Authoritarian regimes

- 3.00-3.99
- 2.00-2.99
- 0-1.99

No data

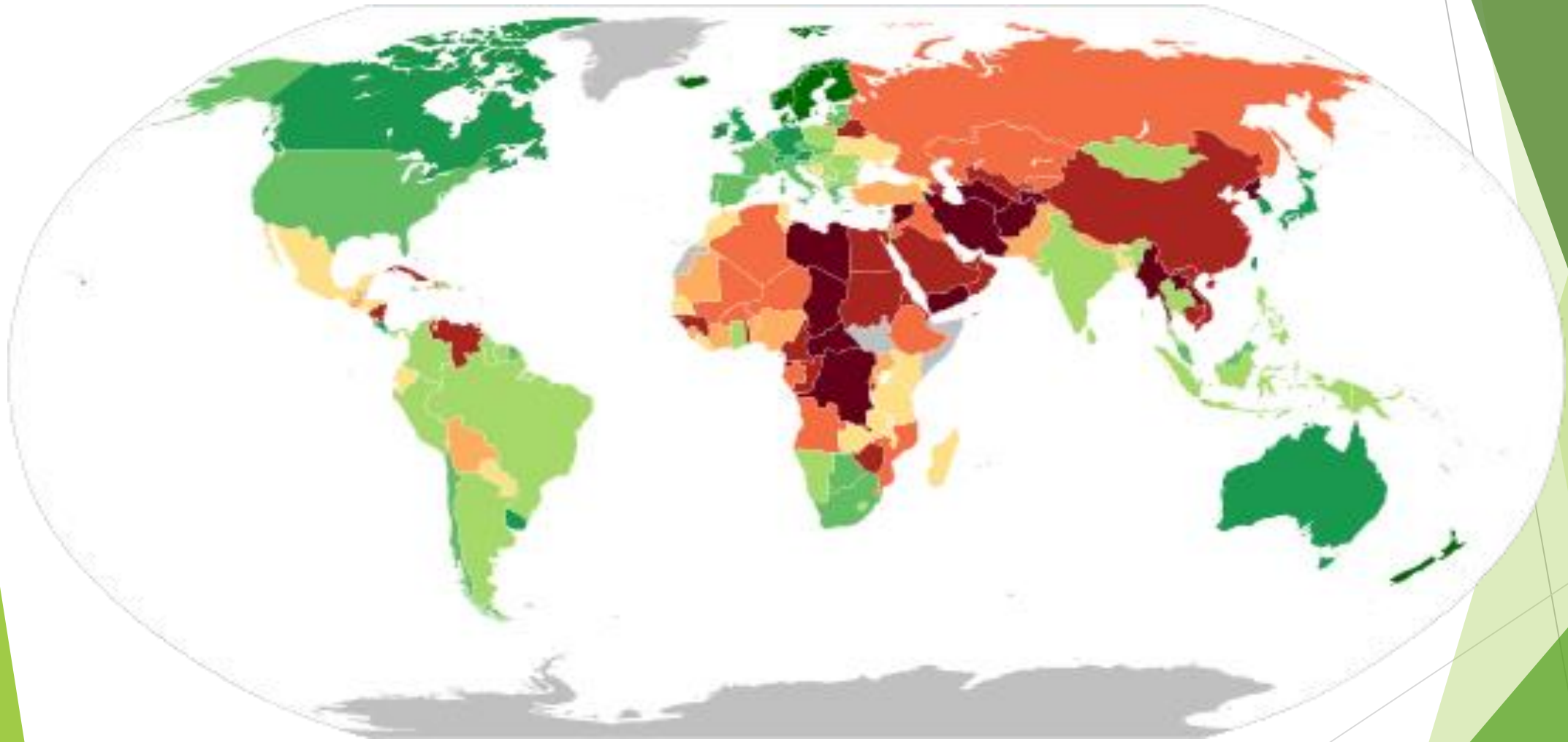
* takes into account electoral process and pluralism, civil liberties,
the functioning of government, political participation and political culture

Source: The Economist Intelligence Unit

- ▶ «Жакшы мамлекеттик башкаруу — демократиянын узак мөөнөттүү келечегине ачкыч болуп эсептелет»

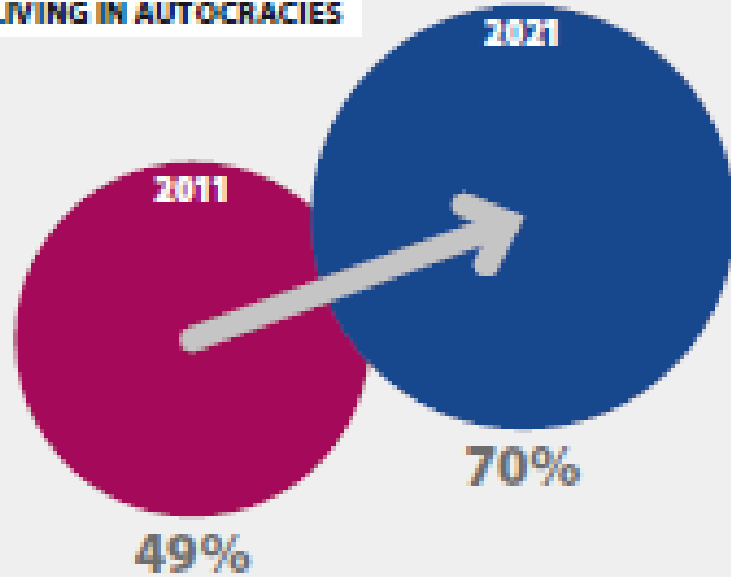
Рейтинг 2021 года [\[править \]](#) [\[править код \]](#)

В следующей таблице показаны пять параметров, которые составили балл каждой страны в 2021 году, и изменения, произошедшие с 2020 года.

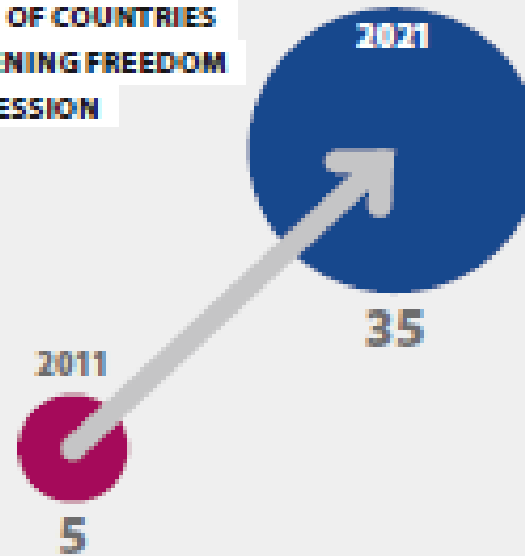
2021 год										
Место ↕	Δ Место ↕	Страна ↕	Тип режима ↕	Общий балл ↕	Δ Балл ↕	Избирательный процесс и плюрализм ↕	Функционирование правительства ↕	Политическое участие ↕	Политическая культура ↕	Г
Полноценные демократии										
1	—	 Норвегия	Полноценная демократия	9,75	▼ 0,06	10,00	9,64	10,00	10,00	
2	▲ 2	 Новая Зеландия	Полноценная демократия	9,37	▲ 0,12	10,00	8,93	8,89	8,75	
3	▲ 3	 Финляндия	Полноценная демократия	9,27	▲ 0,07	10,00	9,29	8,89	8,75	
4	▼ 1	 Швеция	Полноценная демократия	9,26	—	9,58	9,29	8,33	10,00	
5	▼ 3	 Исландия	Полноценная демократия	9,18	▼ 0,19	10,00	8,21	8,89	9,38	
6	▲ 1	 Дания	Полноценная демократия	9,09	▼ 0,06	10,00	8,93	8,33	9,38	

V-Dem

SHARE OF WORLD POPULATION
LIVING IN AUTOCRACIES

NUMBER OF COUNTRIES
THREATENING FREEDOM
OF EXPRESSION

V-Dem

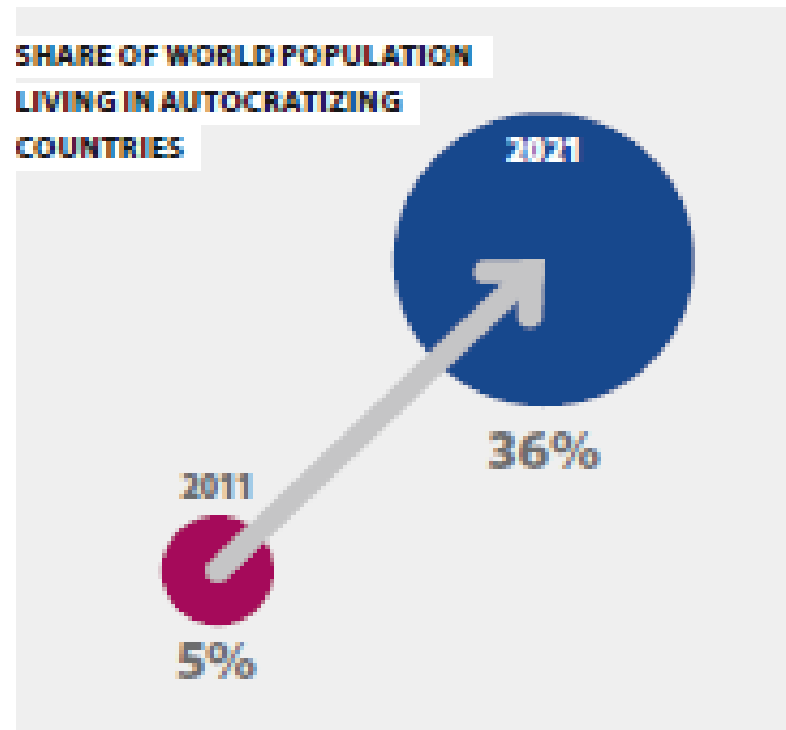
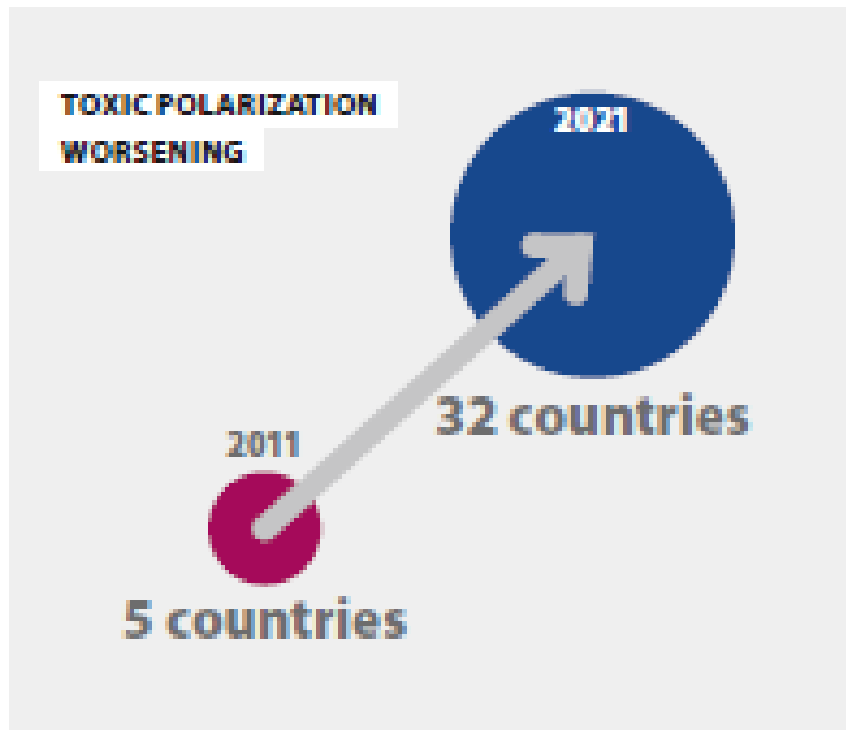
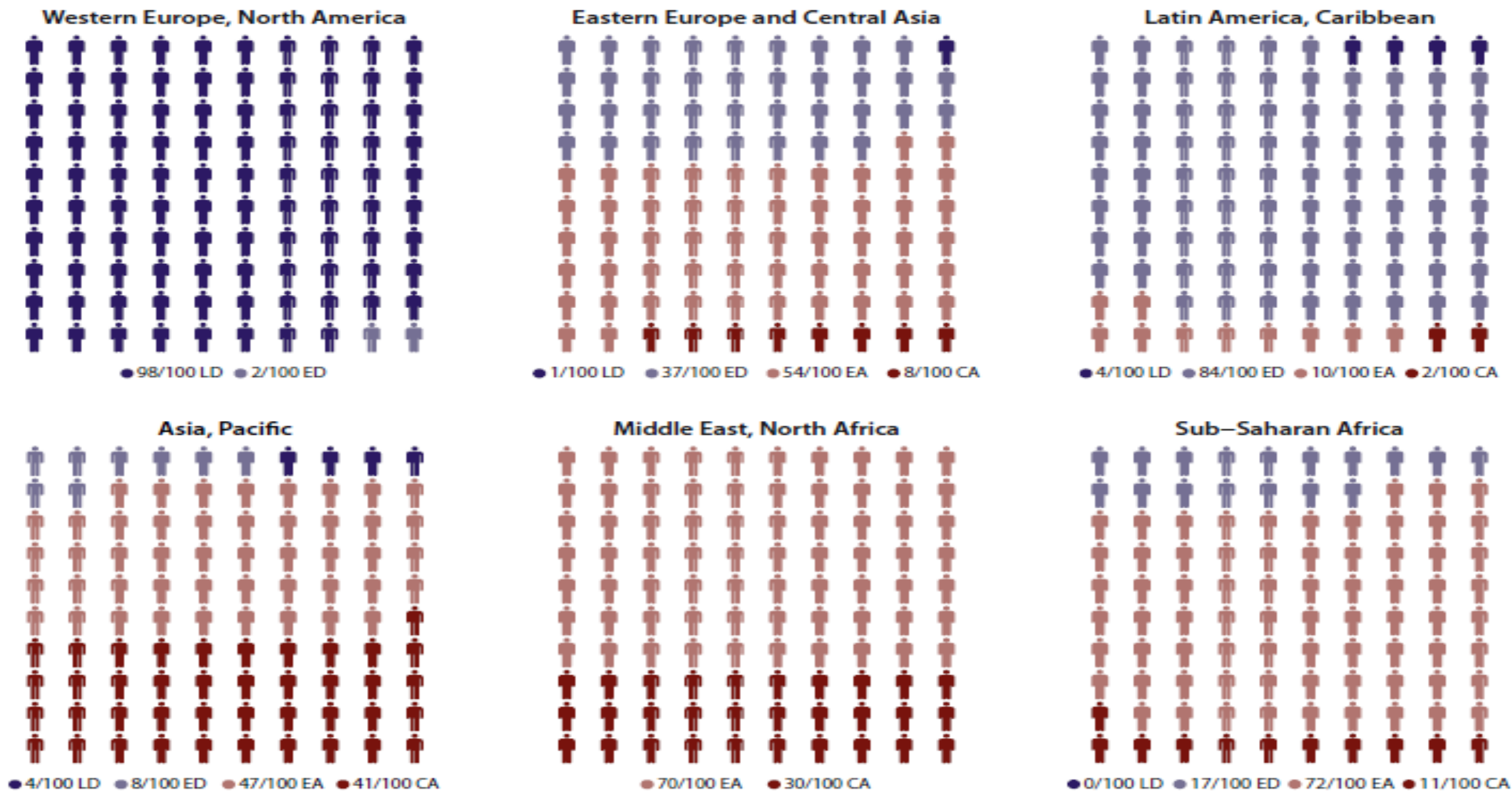

FIGURE 5: SHARE OF POPULATION IN TYPE OF REGIME, BY REGION

Each "person" represents 1% of population in the region. The colors represent the 4 regime types (Liberal Democracy, Electoral Democracy, Electoral Autocracy, and Closed Autocracy).

- ▶ V-dem.net
- ▶ Ourworlddata.org
- ▶ Freedomhouse.org
- ▶ Prio.org
- ▶ Bti-project.org
- ▶ [Parline database](#)

- ▶ *“Демократия – башкаруунун эң начар формасы, эгерде бардык калгандарын кошпогондо.”*

Тапшырма

1)Өлкөнү тандоо (Венесуэла, Турция, Боливия, Венгрия, Польша)

2)Анда демократиянын жана авторитаризмдин кандай элементтери бар экендигин талдоо жана кырдаалды жакшыртуу үчүн кандай чаралар кабыл алынышы зарыл?

